

Učitelská profese a profesní etika učitele (primární školy)

1. Role učitele ve společnosti a požadavky na moderního učitele
2. Profesní kompetence učitele
3. Učitelovo pedagogické myšlení
4. Profesní etika učitele

1.

Nová role učitele: nikoli ten, kdo všechno ví a předá své vědění žákům, ale spíše manažer, který dokáže vytvořit takové podmínky v třídní komunitě, které dovolí všem žákům, aby rozvinuli maximum svých vnitřních možností a rozvíjeli své poznání ve spolupráci s ostatními dětmi a s jeho pomocí. **Učitelství = služba veřejnosti!!!**

Činitelé určující požadavky na moderního učitele (tzn. učitel sám musí být vybaven takovými kompetencemi, aby byl schopen zajistit požadavky moderního pojetí výchovy a školy!!!):

I. Charakteristiky moderní školy

- **stav a pojetí současné (primární) školy** - škola osobnostního přístupu - celková humanizace dítěte, rozvoj individuálních potencialit žáků, osvojení základních kulturních dovedností jako nástrojů dalšího vzdělávání
- **perspektivy vzdělání pro 21. století**
- **možnosti, potřeby a zvláštnosti dítěte mladšího školního věku**
- **cíle primárního vzdělávání**

II. Specifika práce učitele 1. st. ZŠ

a) "startuje" vzdělávací dráhu každého dítěte (stimulace vztahu k poznání, vzdělání, ke škole) → usnadňuje přijetí role žáka,

b) poskytuje základy pro další vzdělávání jak v oblasti vědomostí, tak v oblasti dovedností a návyků (→ důkladnost, systematickosti práce učitele)

c) vytváří podmínky pro uspokojování poznávacích a sociálních potřeb dětí (život ve třídě, klima, sociální vztahy, kázeň, normy chování), ovlivňuje hodnotové preference prostřednictvím vlastního vzoru a pracovních postupů

d) jeho profesionální činnost je integrovaná, dlouhodobá, komplexní, syntetická (je třídním učitelem a zároveň zpravidla vyučuje všechny předměty)

e) klade se velký důraz na jeho obecnou vzdělanost, kultivovanost, přehled, všestrannost a profesní zaujetí.

Struktura profesionálního profilu učitele

Osobnostní profil (dispozice pro profesi + profesní seberegulace)

- adekvátní vlastnosti, postoje, potřeby, zájmy, hodnoty (osobní autonomie, otevřenost, emocionální vřelost, vcítění, taktní jednání, komunikativnost..)
- chování → (vzor)
- autorita → (vliv)
- autodiagnostika a seberegulace
-

1. **Vzdělanostní profil**

- a) **všeobecná vzdělanost** - univerzitní základ (jazyky, filosofie, národní a světové dějiny, dějiny kultury a umění, atd.)
- b) **odborný profil** v rovině teoretické (“ví”) a praktické (“dovede”) :
- předmětový
 - pedagogický (pedagogicko-psychologický): * didaktický
* výchovný

2. **Profesní kompetence učitele**

Osobnostní a vzdělanostní profil je konkretizován v integrovaných strukturách – **profesní kompetence** (viz publikace Budoucí učitelé na souvislé praxi aneb rukověť fakultního cvičného učitele, Brno, Paido 1999).

Osobnostní kompetence:

* autentická osobnost schopná sebereflexe a seberegulace, otevřená, vstřícná, empatická a komunikativní, svobodná a odpovědná, hodnotově zakotvená.

Pedagogicko-psychologická kompetence:

- Profesionálně zaujatý učitel, který dokáže smysluplně a zajímavě řídit učení a osobnostní rozvoj dětí, využívat všech rozvíjejících možností školní práce, zpřístupňovat dětem vzdělávací obsahy, rozumně plánovat jejich činnosti, vytvářet ve třídě pozitivní komunikační prostor, klima důvěry a spolupráce.
- Vzdělaný člověk, který žáky prakticky a neformálně každodenně přesvědčuje o významu školy a vzdělání pro život.
- Učitel – dobrý diagnostik (psycholog-pedagog), který dokáže odhalit vnitřní potence žáků, rozpoznat a realizovat jejich aktuální možnosti v konkrétních pedagogických situacích, který se orientuje v potřebách dětí a dokáže je uspokojit, ale i motivačně využít, spravedlivý a citlivý hodnotitel, který má komplexní přehled o výkonech žáků.
- Učitel – poradce a partner rodičů a žáků na vzdělávací cestě dětí: dokáže naznačit možnosti, jak nalézt nejlepší cesty k školnímu úspěchu dětí, jak zvládnout vzdělávací a výchovné obtíže, ovládá různé strategie komunikace a kooperace s dětmi, rodiči i společenskými institucemi, perspektivně orientovaný vychovatel.
- Manažer, který dokáže přivést žáky (i rodiče a kolegy) ke spolupráci, umí využívat rozdílnosti mezi žáky k vzájemnému obohacování v multikulturním i individualizačním smyslu.
- Garant zdraví a bezpečí dětí.

Rozvojová kompetence

profesionál, který má perspektivní plány odborného růstu, sledující přinejmenším tři cíle:

- sledovat rozvoj oboru a uplatňovat aktuální odborné podněty v pedagogické činnosti. Umět své profesionální aktivity opírat o seriózní teoretická východiska v historicko-srovnávacím i psychologickém kontextu a realizovat pedagogický výzkum, podílet se na rozvoji svého oboru,
- rozvíjet své speciální předpoklady (talent), programově rozvíjet své profesionální kvality, participovat cílevědomě na svém celoživotním vzdělávání,
- na základě profesionální sebereflexe pracovat na odstraňování vlastních nedostatků, mít pod kontrolou možné profesionální deformace a burnout-syndrom.

Profil úspěšného učitele (“prospective teacher”) v terénních výzkumech: John C. Carr (University of Maryland) konstatuje, že úspěšní učitelé jsou ti, kteří (Carr, 1991):

- ⇒ obohacují život druhých lidí a jsou hodni následování,
- ⇒ jsou intelektuálně zvědaví a mají vysoký stupeň znalosti toho, co učí,
- ⇒ mají takový repertoár pedagogických dovedností, který jim umožňuje pracovat s mnoha různými typy žáků,
- ⇒ pomáhají žákům být odpovědnými občany v mnohokulturní internacionální společnosti,
- ⇒ využívají moderní techniku ku prospěchu své profese.

Z jiného výzkumu o charakteristikách **efektivně pracujícího učitele (očima studentů)**, který provedli v roce 1979 Mullaney a Guttman (1979, s. 95) vyplývají následující závěry o žádaných **profesních kvalitách učitele**:

- pozitivní vztah k lidem jako vůbec nejvýznamnější osobnostní charakteristika: orientace na lidi, citlivost vůči problémům žáků, porozumění a vstřícné naladění, důvěra v lidi, pozitivní očekávání, altruismus
- schopnost komunikovat s lidmi jako druhá nejdůležitější charakteristika, která předpokládá dynamickou a energickou osobnost: radost z učení, entuziasmus vůči vyučovanému předmětu, zajímavý a dynamický způsob výkladu a práce se žáky, schopnost pracovat s hlasem, smysl pro humor, smysluplnost komunikace se žáky, sebekontrola
- znalosti a dovednosti z vyučovaného oboru (specifické znalosti a schopnosti pro obor), ale i obecná intelektuální kompetence a invence
- osobní vztah ke světu: vlastní názor, osobní postoje a hodnoty, vytvořený rámec vztahů s jinými lidmi a s okolím, vyrovnaný vztah k sobě samému, zdravá sebedůvěra, vytvořená sebekoncepce a z ní vyplývající konzistentní chování
- motivace k výkonu profese: vnitřní motivace k učení a vyučování, adekvátní profesní zájmy, sama práce je zájmem.

Uvedené přehledy mají význam při tvorbě kurikula přípravného vzdělávání učitelů. Vyplývá z nich mimo jiné primární důraz na osobnostní přípravu adeptů učitelství, což potvrzuje současné trendy v tvorbě nového pojetí učitelství české primární školy.

3. Učitelovo pedagogické myšlení

= to, co se označuje také termíny

- *učitelovo krédo (víra) – teacher beliefs*
- *učitelovo myšlení (teacher thinking)*
- *učitelova subjektivní teorie (teacher subjective theory)*
- *učitelův étos (teacher ethos) apod.*
- v české teorii též *učitelovo pojetí výuky*.

Bývá definováno jako komplex profesních idejí, postojů, očekávání, přání a předsudků, které tvoří základnu pro učitelovo jednání, jeho vnímání a realizaci edukačních procesů. Je zčásti společné pro všechny příslušníky profesní skupiny, zčásti individuálně variabilní; zčásti uvědomované a zčásti neuvědomované; zčásti racionální, zčásti emotivní. Je to to, jak učitel vnímá svou profesi, žáky, školu, rodiče, učivo, vzdělávací politiku státu apod. (Průcha, 1997, s. 191).

Je zajímavé především pro učitele samotné (poznání sebe sama v profesi, sebereflexe).

Lze je objektivně zkoumat (protože je latentní a má mnoho komponent) pouze prostřednictvím takových ukazatelů, jako je např:

- učitelovo pojetí vlastní zodpovědnosti za školní úspěch žáků (teorie kauzálních atribucí)
- učitelova profesní angažovanost
- učitelovo sebehodnocení vlastní úspěšnosti (kvalitativní výzkumy profesních sebereflexí učitelů) apod.

4. Profesní etika učitele (primární) školy

Nejobecnější morální norma – činit dobré a zanechat zlého (ve “veřejných” či pomáhajících profesích nelze příliš oddělovat v tomto smyslu soukromý a profesionální život).

Základní mechanismus uplatňování profesní etiky v praxi = přijetí **odpovědnosti**.

Pamatovat: učitelská profese = služba veřejnosti (tíhnutí k ní by asi mělo být silnější než k hmotným statkům)

Etický kodex učitelské profese (existuje stejně jako v jiných profesích - medicína, právo, ale i obchod, řemesla...)

- **doplňte si promoční slib absolventa oboru učitelství.**
- existuje závazný etický kodex pro učitele?
- **proč potřebují učitelé kodex morálky povolání ?**
- mají příliš vysokou míru volnosti při plnění svých profesních úkolů!!! (“osamělí”)
- zvenčí je práce učitele těžce kontrolovatelná – **musí sám přebírat zodpovědnost za průběh a výsledky své pedagogické práce** (nejsou finanční tlaky, málokdy etické a sociální tlaky ze strany dětí či rodičů, **veřejného mínění**)
- jsou pro žáky velmi blízkými možnými objekty napodobování – požadavek na učitele jako vzor chování
- pozitivní výchovné vedení je možné jen tehdy, když budou učitelé mít úctu a důvěru svých žáků (povinnost neustále na sobě pracovat a mít profesní ctnosti jako je laskavost, trpělivost, spravedlnost schopnost vcítění, takt a kultivovaný projev)
- někdy se na učitele kladou nereálné profesní požadavky (nesplnitelné bez spolupráce s ostatními činiteli) – tam by měl etický kodex učitele chránit před veřejností.

Právní zakotvení profesní zodpovědnosti učitele:

- Listina lidských práv a svobod
- Úmluva o právech dítěte
- občanský zákoník
- pracovní řád pro učitele
- vyhláška o základní škole a další vyplývající z platného školského zákona

W. Brezinka: obecné profesní normy pro učitele:

1. Učitelé musí znát povinnosti vyplývající z jejich profese.
2. Mají se své profesi věnovat s obětavostí.
3. Mají dosahovat co nejvyšší kvalifikace v profesi (celoživotní sebevzdělávání) – v oblasti vědy, odborné metodiky, ale i vlastního osobnostního a hodnotového rozvoje.
4. Mají myslet na blaho každého ze svých žáků – požadavky na vztahy k žákům, jejich rodičům a celé společnosti (fyzické, psychické, morální a duchovní blaho žáků)
5. Pracovat na prevenci svých profesních deformací

Literatura:

BREZINKA, W.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.

STŘELEČ, S. a kol. *Studie z teorie a metodiky výchovy I a II*. Brno :2004 a 2005